

Ο Υμνολογικός και λειτουργικός πλούτος της Εκκλησίας

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Άγιοι - Πατέρες - Γέροντες](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Διακ. Κυπριανού Αθανασίου,

Θεολόγου

Οι τρόποι έκφρασης του εκκλησιαστικού βιώματος

Η Εκκλησία, ανέκαθεν, προκειμένου να μεταλαμπαδεύσει στον λαό του Θεού την εμπειρία του ευαγγελικού μηνύματος, χρησιμοποιούσε ανενδοίαστα κάθε πολιτιστικό επίτευγμα. Έτσι, στα πλαίσια αυτής της πρακτικής «εκμεταλλεύτηκε» τον πεζό λόγο, την ποιητική έκφραση, τη μουσική, την αρχιτεκτονική κ.ά., ώστε να μεταδώσει με όσο το δυνατό πιο πειστικό και παραστατικό τρόπο το μήνυμά της. Σε όλους μας είναι γνωστά τα υμνολογικά αριστουργήματα του αγ. Ιωάννη του Δαμασκηνού (π.χ. ο Κανών του Όρθρου της Αναστάσεως), του αγ. Ανδρέα Κρήτης (ο Μέγας Κανών, που ψάλλεται στον Όρθρο της Πέμπτης της ΕΛ Εβδομάδος των Νηστειών της Μεγάλης Τεσσαρακοστής), οι Θείες Λειτουργίες του Ιωάννου του Χρυσοστόμου και του Μεγάλου Βασιλείου, οι μουσικές συνθέσεις του Ιωάννου του

Κουκουζέλη, οι αγιογραφίες του Πανσέληνου στο Πρωτάτο του Αγίου Όρους κ.λπ.

Ο σκοπός και η αξία των υμνολογικών και λειτουργικών κειμένων

Ένας από τους τρόπους έκφρασης του εκκλησιαστικού βιώματος, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι οι ύμνοι και τα λειτουργικά κείμενα της Έκκλησίας μας. Ποιος, όμως, είναι ο σκοπός καταγραφής τους και ποια η αξία τους;

Την απάντηση στο πρώτο ερώτημα μας τη δίδει με τον βαθυστόχαστο, και συνάμα εμπνευσμένο από το Άγιο Πνεύμα, λόγο του ο Γέρων Σωφρόνιος (Σαχάρωφ). Αναφέρει χαρακτηριστικά: Η λειτουργική γλώσσα (στους ύμνους και στα λειτουργικά κείμενα) «σκοπόν έχει να γέννηση εν τω νοί και τη καρδία των προσευχόμενων την αίσθησιν άλλου κόσμου, του υψίστου»**[1]**. Επομένως, οι ύμνοι και τα λειτουργικά κείμενα στοχεύουν στο να βοηθήσουν τον πιστό ν' αναχθεί στη σφαίρα του Ουρανού, στη Βασιλεία του Θεού, για να μπορέσει, έτσι, να μετέχει της κοινωνίας του Τριαδικού Θεού που αποτελεί και τον σκοπό της χριστιανικής ζωής. Με λίγα λόγια, τα κείμενα αυτά μας βοηθούν να ενεργοποιήσουμε την ενυπάρχουσα σε μας, διά του Βαπτίσματος και του Χρίσματος, αγιότητα. Ο Γέρων Πορφύριος ο Κausοκαλυβίτης με έμφαση τονίζει πως: «διαβάζοντας τις ψαλμωδίες, τις ακολουθίες με έρωτα, χωρίς να το καταλάβομε γινόμαστε άγιοι»**[2]**.

Η αξία των ύμνων και των λειτουργικών κειμένων για τους Όρθοδόξους είναι τεράστια. Μέσα στα κείμενα της Θείας Λειτουργίας και των άλλων ιερών Μυστηρίων, στους εκκλησιαστικούς ύμνους και στα κείμενα όλων γενικά των εκκλησιαστικών ακολουθιών, αποτυπώνεται αριστοτεχνικά η θεολογία και το ήθος της Έκκλησίας μας. Γι' αυτό τα κείμενα αυτά έχουν αξία και σπουδαιότητα ανάλογη εκείνης των δογματικών αποφάσεων των Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων και των συγγραμμάτων των Αγίων Πατέρων. Τα κείμενα και οι ύμνοι της Λατρείας μας, άρα, αποτελούν για τους πιστούς ένα καθημερινό μάθημα ορθόδοξης δογματικής και χριστιανικής ηθικής.

Η άξια τους δεν περιορίζεται μόνο στο θεολογικό περιεχόμενό τους, αλλά ταυτόχρονα επεκτείνεται και στη λογοτεχνική τους έκφραση. Τα κείμενα αυτά αποτελούν αριστουργήματα πεζού και ποιητικού λόγου, γεγονός που καταδεικνύει πως οι συντάκτες τους, εκτός από πεπαιδευμένοι θεολογικά, ήταν συνάμα άριστοι γνώστες και χειριστές της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι «Χαιρετισμοί της Θεοτόκου» που ψάλλονται στους ναούς μας κατά την περίοδο της Μ. Τεσσαρακοστής.

Πρέπει να μεταφραστούν οι ύμνοι και τα λειτουργικά κείμενα;

Κατά καιρούς από πολλούς Χριστιανούς, ιδιαίτερα νέους ανθρώπους, προβάλλεται το αίτημα για μετάφραση και εξ ολοκλήρου χρήση των λατρευτικών κειμένων στη νέα ελληνική. Οι Χριστιανοί του σήμερα δυσκολεύονται η αδυνατούν πλήρως να κατανοήσουν το περιεχόμενο των λατρευτικών κειμένων, αφού για αρκετά χρόνια η εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής στα σχολεία είχε εξοβελιστεί και όταν στη συνέχεια επανεπεντάχθηκε στα σχολικά προγράμματα, δεν προνοήθηκε, ώστε η εκμάθησή της να γίνεται ορθά και ολοκληρωμένα. Έτσι, το αίτημα για μετάφραση των ύμνων και των ακολουθιών γίνεται ολοένα και πιο επιτακτικό. Είναι, όμως, αναγκαία μία τέτοια προσπάθεια και, αν ναι, στην πράξη είναι εφικτή;

Ευθύς εξαρχής θα πρέπει να τονιστεί πως μία τέτοια προσπάθεια αντικατάστασης της αρχαίας ελληνικής από τη νέα ελληνική, παρά το εύλογο του αιτήματος, ίσως δεν είναι η ενδεδειγμένη, δεδομένου ότι η αρχαία ελληνική γλώσσα για την Εκκλησία υπήρξε η πληρέστερη και αρτιότερη γλώσσα προς έκφραση και διατύπωση του εκκλησιαστικού βιώματος. Έπί τούτου σχολιάζει ο Γέρων Σωφρόνιος: «Οι Έλληνες διά της φιλοσοφίας έφθασαν εις τα υψηλότερα δυνατά όρια αναπτύξεως του ανθρωπίνου πνεύματος και διά της γλώσσης παρουσίασαν την τελειότεραν δυνατήν μορφήν εκφράσεως του ανθρωπίνου λόγου. Την μορφήν ταύτην της εκφράσεως προσέλαβε και εχρησιμοποίησε, κατά Πρόνοιαν Θεού, εις την Λατρείαν επί δύο χιλιετίας η Εκκλησία του Χριστού». «Η χρήσις του τελειότερου υπάρχοντος γλωσσικού οργάνου εις τας λατρευτικάς συνάξεις βοηθεί τους πιστούς να διατηρούν την αίσθησιν του τελείου (του Θεού) και συμβάλλει εις την πληρεστέραν δυνατήν κοινωνίαν μετ' Αυτού». Γι' αυτό, συνεχίζει ο Γέρων, «ουδόλως υπάρχει ανάγκη αντικαταστάσεως αυτής υπό της γλώσσης της καθ' ημέραν ζωής, πράγμα όπερ αναποφεύκτως θα καταβιβάσει το πνευματικόν επίπεδον και θα προξενήσει ούτως ανυπολόγιστον ζημίαν»[3]. (Ο Γέρων Σωφρόνιος, υποστηρίζοντας τη μη μετάφραση των κειμένων στη νέα ελληνική, ασφαλώς δεν υποστηρίζει τη θεωρία των Παπικών για τις τρεις ιερές γλώσσες -

ελληνική, λατινική και εβραϊκή- σύμφωνα με την οποία οι ακολουθίες πρέπει να τελούνται μόνο σ' αυτές τις τρεις γλώσσες).

Πέρα από τις πιο πάνω ενστάσεις, αναφύονται και άλλες, αυτή τη φορά επί πρακτικού επιπέδου.

Οι ύμνοι και τα λειτουργικά κείμενα αποτελούν μνημεία πολιτισμού και, επομένως, η μετάφραση και χρήση τους μόνο στη νέα ελληνική θα αποτελεί κατά κάποιο τρόπο «βεβήλωσή» τους. Είναι σαν να προσπαθεί κάποιος, για παράδειγμα, να μετατρέψει τον Παρθενώνα σ' ένα σύγχρονο κτίριο!

Ένα άλλο εξίσου σημαντικό ζήτημα είναι το ποιος μπορεί να μεταφράσει τα κείμενα με τέτοιο, μάλιστα, τρόπο, ώστε να διατηρηθεί ανέπαφο το περιεχόμενό τους. Τα λειτουργικά κείμενα έχουν γραφτεί από ανθρώπους, οι οποίοι γνώριζαν καλά την ορθόδοξη θεολογία και την ελληνική γλώσσα και φιλοσοφία. Πολύ δε περισσότερο ήταν άγιοι και γι' αυτό έγραφαν μέσα από τον φωτισμό του Αγίου Πνεύματος.

Έπειτα, πολλές λέξεις ή εκφράσεις της αρχαίας ελληνικής και ιδιαίτερα της λειτουργικής γλώσσας δεν μπορούν να αποδοθούν απόλυτα στη νέα ελληνική, ελλείψει καταλλήλων λέξεων που να αποδίδουν το περιεχόμενό τους, άλλα και διότι η νέα ελληνική δεν έχει όλες τις πτώσεις και εγκλίσεις της αρχαίας. Πέραν τούτου, οι ύμνοι είναι γραμμένοι με βάση το ποιητικό μέτρο. Άρα, η μετάφρασή τους σε πεζό λόγο θα παραποιούσε τη φιλολογική τους μορφή, αφού θα κατέστρεφε το μέτρο τους. Μία ενδεχόμενη μετάφραση των ύμνων θα δημιουργούσε, επίσης, πρόβλημα και στη μελωδία τους, διότι η εκκλησιαστική μουσική είναι προσαρμοσμένη στο ποιητικό τους μέτρο. Τέλος, είναι δύσκολο η σχεδόν αδύνατο να μεταφραστούν όλα τα κείμενα, ένεκα του μεγάλου αριθμού τους (Μηναία, Παρακλητική, Τριώδιο, Πεντηκοστάριο, Παρακλητικοί Κανόνες κ.λπ.).

Πως επιλύεται το γλωσσικό πρόβλημα της Λατρείας;

Η Εκκλησία, λαμβάνοντας υπόψη τα σύγχρονα δεδομένα και κινούμενη φιλανθρώπως, μετέφρασε κατ' οικονομία ορισμένα λειτουργικά κείμενα (Λειτουργία του Χρυσοστόμου, Μικρό Απόδειπνο, Ακάθιστος Ύμνος, ακολουθία της Θείας Μεταλήψεως, Μ. Εβδομάδα κ.ά.). Αυτά εκδίδονται παράλληλα με το αρχαίο κείμενο, προκειμένου να βοηθήσουν τους πιστούς στην πληρέστερη, λογική τουλάχιστο, κατανόησή τους. Έξάλλου ο απ. Παύλος στην Προς Ρωμαίους επιστολή του αναφέρει ότι η λατρεία του Θεού είναι και λογική[4]. Τις

μεταφράσεις αυτές θα ήταν καλό να τις προμηθευτούμε και να τις μελετούμε εκ των προτέρων στο σπίτι και, βεβαίως, να τις συμβουλευόμαστε κατά την τέλεση των ακολουθιών.

Ουσιαστική, επίσης, συμβολή στη βαθύτερη κατανόηση του λειτουργικού μας πλούτου είναι η δημιουργία -κι αυτό αποτελεί προσωπική πρόταση- σε κάθε Μητρόπολη και, ει δυνατόν, σε κάθε ενορία τμημάτων εκμάθησης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας μέσα από τα κείμενα της Λατρείας. Εξίσου σημαντικό είναι η μελέτη πατερικών και θεολογικών βιβλίων που ερμηνεύουν την τάξη και τη θεολογία της Λατρείας και η συμμετοχή σε ενοριακές συνάξεις, στις οποίες γίνεται εκτενής και συστηματική ανάλυση αρκετών ακολουθιών.

Εκείνο, τέλος, που απαιτείται -και αποτελεί τελικά την πιο σημαντική παράμετρο- για την κατανόηση των λεγομένων μέσα στη Λατρεία είναι ο φωτισμός του Θεού. Η λατρεία του Θεού, έκτος από λογική, είναι ταυτόχρονα -και κατεξοχήν- λατρεία πνευματική[5]. Είναι ένα γεγονός εμπειρικό, αγιοπνευματικό, όπου βιώνεται διά της άκτιστου χάριτος η κοινωνία με τον Τριαδικό Θεό. Σ' αυτό, όπως έχει λεχθεί, συμβάλλουν τα λατρευτικά κείμενα. Εάν ο πιστός δεν δεχθεί τον θείο φωτισμό, δεν μπορεί να κατανοήσει απόλυτα την ουσία των λεγομένων και ως εκ τούτου να λάβει πείρα της προσωπικής και υπαρξιακής κοινωνίας με τον Θεό. Οι μεταφράσεις των ύμνων και των λειτουργικών κειμένων η ενδεχομένως η γνώση της αρχαίας ελληνικής και η μελέτη σχετικών με τη Λατρεία βιβλίων είναι απλώς βοηθητικές.

Για να έλθει, όμως, ο φωτισμός του Θεού κατά τη διάρκεια των λατρευτικών συνάξεων, απαιτείται η ελεύθερη συγκατάθεση του ανθρώπου, το φιλότιμο του. Χρειάζεται, δηλαδή, η εκ των προτέρων πνευματική του προετοιμασία. Απαιτείται προσευχή, προσοχή των λογισμών και γενικά η προσπάθεια του ανθρώπου να τηρεί, όσο μπορεί, το θέλημα του Θεού. Βέβαια, η πνευματική τούτη προετοιμασία δεν θα πρέπει να γίνεται μόνο την προηγούμενη μέρα η λίγες ώρες πριν από κάποια ακολουθία -κατά τρόπο, μάλιστα, αναγκαστικό, τυπικό και εξωτερικό- άλλα θα πρέπει να είναι ένα γεγονός καθημερινό, ένας διά βίου τρόπος ζωής. Ανάλογη, επίσης, επιβάλλεται να είναι η συμπεριφορά του πιστού και κατά τη διάρκεια των ιερών ακολουθιών. Ο αληθινός Χριστιανός προσέρχεται στον ναό με ευλάβεια, προσευχητική διάθεση, νήψη και προσοχή.

Συμπέρασμα

Ο Χριστιανός διά του υμνολογικού και λειτουργικού πλούτου της Εκκλησίας

λαμβάνει στον νου και στην καρδιά την αίσθηση της Βασιλείας του Θεού. Εάν, λοιπόν, έχει υπόψη του τις προαναφερθείσες προϋποθέσεις κατανόησης και εμπειρικής βίωσης των λεγομένων της Λατρείας, τότε κάθε εξωτερική γλωσσική δυσκολία, όσο σημαντική και αν είναι, θα εξαλείφεται ή θα αποδυναμώνεται.

Σημειώσεις:

1. Αρχιμ. Σωφρονίου (Σαχάρωφ), Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστί, εκδ. Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας 1996, σ. 374.
2. Γέροντος Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι, εκδ. Ι. Μ. Χρυσοπηγής, Χανιά 2003, σ. 251.
3. Αρχιμ. Σωφρονίου (Σαχάρωφ), Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστί, εκδ. Ι.Μ. Τίμιου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας 1996, σσ. 374 - 375.
4. Βλ. Ρωμ. 12, 1.
5. Βλ. Ιω. 4, 23.

Πηγή: «Άγιος Σπυρίδων», Τεύχος Α', Έτος Γ', Περιοδική Έκδοσις, Ιερά Μητρόπολις Τριφυθούντος, Λευκωσία 2015.